

- сприяння в залученні міжнародної технічної допомоги та коштів спеціалізованих фондів міжнародних організацій.

Виконання Програми розвитку сворегіонів дасть змогу вивести транскордонне співробітництво на якісно новий рівень, сприятиме інтеграції України до Європейського Союзу та розв'язанню нагальних соціально-економічних, екологічних, транспортно-комунікаційних, інших проблем розвитку прикордонних регіонів.

Список літератури:

1. Програма розвитку євросегіонів: Постанова КМУ №587 від 29 квітня 2002р.
2. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України №615/98 від 11 червня 1998р.
3. Губський Б.В. Євроатлантична інтеграція України. – К.: Логос. 2003. – 328с.

А.А.Вдовічен,

Чернівецький торговельно-
економічний інститут КНТЕУ,
м.Чернівці

Зарубіжний досвід проведення інвестиційно-інноваційної політики

У даній статті автором аналізується ситуація, яка склалася на ринку інвестицій та інновацій, і пропонується використовувати досвід ЕРК в проведенні регіональної інвестиційно-інноваційної політики.

The author analyzes the state of investment and innovation market and suggests us age of EDC in regional investment – innovation policy realization experience.

Перед Україною постала проблема вибору моделі соціально-економічного розвитку. Стратегія майбутнього розвитку має ґрунтуватись на врахуванні зламу парадигм техніко-економічної системи, відновленні інноваційної діяльності, створенні дієвої системи захисту інвестиційної діяльності та інтелектуальної власності. У країнах із дійовим механізмом саморозвитку та регулювання інвестиційної кризи,

як правило, пов'язано з циклічним характером науково-технічного прогресу (інновацій).

Обвальний інвестиційний спад в Україні значною мірою зумовлений багаторічною відсутністю такої залежності, тобто спостерігається згасання інноваційної діяльності, яка проявляється у відсталості технологічної структури, низькому технічному рівні виробничої бази промисловості, слабкому фінансуванні державою науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР). Брак фінансових ресурсів також не дає можливості економіці України розвиватися в напрямку досягнення більш високих технологічних укладів на власній науково-технічній основі, коли наукові та дослідно-конструкторські розробки перетворюються в базовий елемент виробництва. Ось чому формування ефективної державної науково-технічної та інвестиційної політики, створення інноваційної сфери у вітчизняній економіці є важливими завданнями та умовою становлення економічної незалежності України. При цьому саме над інвестиційно-інноваційною проблематикою працюють ряд вітчизняних науковців: М.Долішній, М.Денисенко, Д.Черваньов, І.Бланк, І.Школа, В.Гриньова та ін.

Ми вважаємо, що інвестування, насамперед, здійснюється за рахунок науково-технологічного прогресу, що дає можливість здешевити його витрати на одиницю продукції. Ще модель К.Маркса теорії інвестиційного процесу включала категорію інноваційної діяльності, яку він передбачив задовго до того, коли вона стала актуальною. Він зробив висновок, що інновації, з одного боку, є чинником, що протистоїть натиску ринку на виробника, а з іншого – є засобом, що стимулює інвестування. Крім того, інновації нівелюють дію законів спаду виробничих факторів і вирішують проблему обмеженості ресурсів. Заощадження з метою виробничого інвестування за Марксом використовуються у результаті конкурентної гонки за перевагами, що дають можливість упровадження нової техніки у виробництво й забезпечення найбільшого прибутку (зверхприбутку) [2, 228-229].

Трудозберегаючі технічні нововведення, особливо в галузі виробництва засобів виробництва, дають можливість

знизити витрати виробництва і визволити капітал для економіки в цілому. Це зменшує ціни на засоби виробництва і відповідно на товари широкого вжитку. Ціни на товари споживання зменшуються швидше, ніж ціни на засоби виробництва, що сприяє заміщенню дорогого капіталу більш дешевою працею. На відміну від своїх попередників, які вважали, що прогрес у техніці сприяє підвищенню безробіття, К.Маркс безпосередньо зв'язує зайнятість інвестицій в інновації.

Інвестиції та інновації дуже близькі до сфери ринку, а, отже, будь-яка інвестиційна тактика, що переслідує підприємство, буде безпосередньо направляти інноваційну діяльність у ту ж цільову сферу його життєдіяльності. Як ресурсне забезпечення чіткості інвестиційно-інноваційної тактики може виступати лише створення інвестиційно-інноваційного механізму. Це, у свою чергу, дасть можливість врегулювати та розв'язати проблеми інвестиційно-інноваційної діяльності в Україні.

Ми вважаємо, що інвестиції та інновації є двома нерозривними сферами економічної діяльності, що найбільшою мірою були й залишаються вражені кризою. Загальна ситуація на ринку склалася так, що інновації, які колись здійснювалися за рахунок централізованих джерел, звелися до мізерно малої величини, у той час як інвестиції, що володіли внутрішньою структурою, утратили її і стали здійснюватися безладно й неорганізовано, стимулюючи тільки короткострокові цілі інвесторів.

Вихід із даної ситуації тільки один – подолання сформованої економічної кризи неможливе без інноваційно-інвестиційного буму, відновлення основного капіталу на принципово новій, конкурентоспроможній основі. Отже, капітальні вкладення без інновацій не мають сенсу, оскільки безглуздо відтворювати застаріле обладнання, що не користується попитом і до того ж з високими витратами ресурсів. Таким чином інновації без капітальних вкладень нереальні. А для того, щоб вийти з даної кризи, в першу чергу, необхідно залучати ринкові інвестиційні важелі. При цьому ефективність інвестиційної діяльності повинна бути пов'язана

із урахуванням регіонального фактора. Це потребує створення нового механізму прийняття й реалізації інвестиційних рішень. Тобто потрібна розробка такої системи державного регулювання, в якій були б задіяні не тільки комерційні важелі на всіх етапах й рівнях інноваційного циклу: від розробки інноваційних програм і пропозицій до випуску й реалізації готової продукції й послуг, здатних успішно витримати конкуренцію. Поряд із ними повинні враховуватися соціальні фактори, екологічна та технічна безпека. Не можна не враховувати і значення управлінського фактора в успішній реалізації інвестиційних програм і рішень.

На сучасному етапі роль держави повинна полягати не в тому, щоб витягувати нерентабельні виробництва (як це робиться в Україні), а в оздоровленні фінансової ситуації, в поживленні інвестиційної діяльності ще до фінансування великих інвестиційних проектів. Мова про це ведеться постійно на всіх рівнях управління. Але рішучих змін немає.

Ця проблема була порушена на одному із засідань Кабінету Міністрів. Зокрема, Президент України Л.Кучма у своєму виступі звернув увагу на необхідність активізації інноваційної діяльності, яку просто ігнорує переважна більшість промислових підприємств. Катастрофічних розмірів набуло фізичне та моральне старіння основних виробничих фондів. За роки економічної кризи обсяг інвестицій зменшився майже вп'ятеро, реальне зношення основних фондів у провідних галузях становить 60-70%, а в енергетиці на транспорті й у деяких інших галузях воно наблизилося до критичних параметрів. Єдиною галуззю, де ступінь зносу зменшився за період незалежності до 32,6%, є торгівля та громадське харчування. Наближається до критичної межі ситуація у сфері оновлення основних фондів: якщо в 1995 р. коефіцієнт оновлення становив 5,9%, то тепер - лише 2,4% [2, 226-227].

Не кращою виглядає ситуація й зі спрацьованістю основних невіробицих фондів. При цьому небезпечним для інноваційного розвитку України є зростання зносу основних фондів у науці й науковому обслуговуванні приблизно до 50%. Для утримання темпів зростання економіки на рівні 5-6% на

рік, які дають змогу досягти макроекономічної стабільності та можливості інтегрування у світові економічні процеси, необхідно мати рівень зростання інвестицій в економіку фактично вдвічі вищий, тобто майже 10-12% [2, 233-234].

Для нашої держави навряд чи можливе інтенсивне нарощування інвестиційного попиту, передусім у пріоритетні галузі. Поки що планується скорочення витрат зведеного бюджету України на народне господарство, а макроекономічна ситуація в цілому не може орієнтувати нас на серйозне збільшення як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій.

В Україні постійно зменшуються витрати на науку. Наприклад, в Японії вони склали максимальне значення, а саме 3%, а в Україні мінімальне - 0,2% від ВВП. У Франції, Великій Британії, Канаді, Італії та Росії витрати на науку становили 2,4 - 0,6% ВВП. А на душу населення витрати на науку коливаються від 420 до 9 дол. США (Україна). Наприклад, у Японії - 380 дол. США, у Франції - 290 дол. США, в Італії - 202 дол. США, у Канаді - 148 дол. США, у Росії - 30 дол. США на одну особу. Наукоємність ВВП України у 1992 р. складала 1,54%, а в 1997 р. - 1,43%, а зараз не досягає навіть 1%. За цей час витрати з держбюджету на науку скоротилися з 0,82% до 0,23% і продовжуються скорочуватися [2, 233-234].

А тому, на наш погляд, у країнах із перехідною економікою особлива увага повинна приділятися інноваційній діяльності, яка, з одного боку, сприяє розвитку ринкових відносин, а з другого - розвиває фундаментальну науку. За відсутності ж достатніх інвестиційних ресурсів це спричиняє так зване імітування інновацій.

За радянських часів розвитку науки і техніки, коли СРСР був втягнений у "холодну війну", держава витрачала досить значну кількість коштів на фундаментальні дослідження. Але не всі наукові результати спрямовувалися на суспільні блага, оскільки більшість розробок працювала на військовий комплекс. Таким чином, фундаментальні дослідження в плановому господарстві не давали значних промислових результатів.

Тим часом у 80-ті роки американський уряд субсидіював стратегічні галузі промисловості, здійснюючи політику підтримки провідних секторів економіки. але не можна стверджувати, що абсолютне панування ринку веде до появи істотних технологічних новацій, корисних для суспільства. Так, наприклад, у Франції 70% витрат на наукові дослідження фінансуються державою. Усім відомі французькі технологічні досягнення Concorde, TGV (швидкісні поїзди), створені за безпосередньої участі держави. Проте більшість французьких економістів вважає, що в економіці слід сприяти окремим приватним фірмам і корпораціям у проведенні власних науково-технічних розробок. Дослідження, що фінансуються державою, часто далекі від існуючих потреб суспільства, підприємств, регіонів, не встигають за швидко змінюваними ситуаціями на ринку. Необхідне тісніше співробітництво науково-дослідних установ, університетів із різними суб'єктами господарювання [1, 111].

Ми вважаємо, що на сьогодні необхідно скористатися досвідом економічно розвинутих країн щодо проведення орієнтованої на інвестиційно-інноваційний розвиток регіональної політики. У першу чергу, мова йде про ефективне використання можливостей індикативного планування. Україна взяла на озброєння французьку модель казначейської системи, її впровадження у нас іде повним ходом. Але не менш ефективно працює і французька модель так званих "багатоцільових промислових площ", які створені на державні кошти. Уряд на пільгових умовах, враховуючи інтереси регіонів, передає їх приватним підприємцям. Використовуючи такі методи, успішно були розв'язані проблеми відсталих регіонів південно-західної Франції, відпрацьована гнучка модель оподаткування.

Україні слід враховувати, що ще в 60-70-х роках в економічно-розвинутих країнах (ЕРК) почала діяти нова концепція регіональної політики, орієнтована на інноваційний розвиток. В її основу покладено прагнення держави збільшити мобільність капіталів між регіонами за рахунок стимулювання переносу підприємств в економічно слабкі регіони. Як додаток до неї здійснювались програми підвищення мобільності

робочої сили за рахунок стимулювання росту професійної кваліфікації, а також створення необхідної інфраструктури. В частині ЕРК ці заходи здійснювались у рамках координованої державою регіональної концепції розвитку.

З 80-х років інструментарій регіональної політики був доповнений елементом “самостійної регіональної політики”. Таким чином були здійснені перші кроки в бік більш сильної, орієнтованої на інноваційний розвиток регіональної політики. За цільовою орієнтацією на першому плані в ній знаходились:

- ріст виробничих конкуренто- й інноваційних спроможностей існуючих підприємств;
- поліпшення регіональної структури виробництва й послуг;
- екологічний фактор якості росту.

У 90-х роках країни Центральної та Західної Європи перейшли до здійснення регіональної інвестиційної політики з урахуванням наростаючих інтеграційних процесів. Вкладаючи інвестиції в постсоціалістичні країни, третина їхнього обсягу була спрямована в прикордонні з ними регіони. Через короткий проміжок часу інфраструктура цих регіонів відповідала міжнародним стандартам, а підприємці вели свою діяльність відповідно до прийнятих в ЕРК умов, правил і форм [4,177-180].

Таким чином, два протилежних і різноспрямованих фактори – ризик (як стримуючий) і економічний інтерес (як стимулюючий) – є головними складовими господарського середовища для інноваційної діяльності.

Накопичений ЕРК досвід дозволяє сформулювати загальні принципи й ключові передумови ефективного управління реалізацією інвестиційно-інноваційних проєктів. Поряд з поглибленням рівня обґрунтованості інвестиційних і проєктних рішень, що приймаються на основі багатофакторних і багатоваріантних оцінок (технічних, економічних, фінансово-кредитних, екологічних тощо), ефективне управління потребує високого ступеня координованості й контролю в процесі вибору та реалізації прийнятих інвестиційних рішень. Необхідно також постійно

“стежити” за поточними зовнішніми змінами (аналіз кон'юнктури ринку, в тому числі не тільки з усіх видів ресурсів, а й на регіональному рівні, прогнозування й усунення негативних ситуацій і т. ін.). Такий підхід вимагає формування в Україні нової концепції управління інвестиційно-інноваційною регіональною політикою, яка повинна сприяти скороченню всіх стадій інвестиційного циклу й оптимізації кінцевих результатів на інноваційній основі.

А тому уряду України необхідно створювати всі умови щодо стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності на всіх рівнях. Стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності може здійснюватися такими шляхами:

1) через створення економічних умов та стимулювання надходження інвестицій, що ефективно впливають на розробку нових видів техніки та технологій, – податкову, патентну і фінансово-кредитну політику, систему державних закупівель, створення наукових технопарків та інших технопаркових структур тощо;

2) через пряме або непряме фінансування НДДКР.

Стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності використовується в Ізраїлю та Швеції, де державна підтримка розвитку наукомістких виробництв стала основою економічної політики країн. В Англії здійснюється одна з найпоширеніших програм субсидювання інноваційної діяльності приватних підприємств на державному рівні. Ця програма дає можливість підприємцям відшкодувати до 50% витрат на здійснення нововведень, що сприяє поживленню активності в пошуках нових інноваційних стратегій. Бюджетні кошти покладено в основу фінансування фундаментальних наукових досліджень також у США та Канаді. Так, у США завдяки лібералізації податкової та амортизаційної політики (пільги на податки та використання прискореної амортизації) покриваються до 20% загальних витрат НДДКР. Створюються соціальні інфраструктури, які формують єдину інформаційну систему держави. Для фінансування інновацій прикладного характеру у більшості країн світу використовується прибуток підприємства, тобто власний капітал. Окрім того, слід зауважити, що останнім часом у ЄРК податкова система

зазнала значних змін щодо зниження ставок і прогресії оподаткування з метою активізації інвестиційно-інноваційної діяльності.

Теоретичною основою для цих заходів стала бюджетна концепція американського вченого А.Лафера, який уже в середині 70-х років довів, що податкові надходження – одночасний продукт і податкової ставки, і податкової бази (суми прибутку). В міру того, як податкова ставка зростає, база скорочується. Отже, було зроблено висновок, що завдання поживлення інвестиційно-інноваційної активності треба вирішувати шляхом радикального полегшення податкового тягаря.

Саме цим шляхом розвитку системи оподаткування прибутку корпорацій пішли практично всі економічні розвинуті країни. Так, у США податкову реформу було здійснено в 1987 р. У результаті максимальна ставка податку на прибуток була зменшена з 46% до 34%. При наявності диференційованих ставок рівень диференціації також зменшується. Це позитивно вплинуло як на обсяг залучення інвестицій, так і на формування на інноваційній основі диверсифікованого виробничо-торгово-фінансового комплексу [3,47].

В Японії максимальна ставка податку на прибуток була зменшена у 80-ті роки з 43,3 до 37,5%. У 1992 році в Японії було прийнято закон про екстрені заходи щодо заохочення імпорту й сприяння прямим іноземним інвестиціям в інноваційні проекти. Відповідно до цього закону передбачено податкові пільги. Причому для того, щоб скористатися ними, компанія повинна отримати статус інвестора в японську економіку. У такому разі компанії, які мають цей статус і які купують земельні ділянки, звільняються від спеціального податку на володіння землею за умови, якщо будівництво виробничих приміщень на них почнеться не пізніше як через рік після купівлі ділянки.

Зниження ставок податку на прибуток зроблено також у Франції – з 50% до 45%, Великобританії – з 52% до 35%, Канаді – з 46% до 28% [3,48]. У Китаї теж постійно вдосконалюється податкова система, яка вважається важливою

складовою інвестиційного клімату для надходження іноземного капіталу в інноваційні проекти. При стягненні прибуткового податку із суб'єктів іноземного капіталу податкову ставку встановлено в розмірі 30%. При цьому є ряд пільг, які заохочують іноземні інвестиції у великих розмірах і на тривалий термін: при повторному вкладенні підприємствами з іноземними інвестиціями свого прибутку не менш як на п'ять чи на понад десять років; для підприємств з іноземними інвестиціями в низькорентабельних галузях, а також для компаній, які створюються у важкодоступних та економічно слабorozвинених районах країни. Крім того, здійснюється цільове стимулювання за допомогою пільгового оподаткування технологічно містких і експортно-орієнтованих об'єктів з участю іноземного капіталу.

Найповніший обсяг пільг застосовується в Китаї щодо спеціальних економічних зон типу "Шеньчжень". Ставку прибуткового податку, що стягується із підприємств з іноземними інвестиціями, визначено тут у розмірі 15%, для експортно-орієнтованих компаній – 10%. При реінвестуванні прибутку іноземних інвесторів в експортно-орієнтовані та високі технології передбачено звільнення від податку повністю. Немає в спеціальних економічних зонах і податку на прибуток, який переводиться за кордон.

Єдиний промислово-торговельний податок є в Китаї головним для іноземних платників і діє як податок з обороту, який стягується за 42 ставками, що варіюються залежно від призначення товарів від 1,5% до 66% [3, 49].

При цьому існують такі пільги. При імпортуванні необхідних виробничих фондів, що призначені для виготовлення експортних товарів, підприємства звільняються від сплати єдиного промислово-торговельного податку за тими найменуваннями товарів, які пов'язані з імпортними операціями. Підприємства звільняються від податку і тоді, коли вони імпортують як капітал сировину, основні та допоміжні матеріали, машини й устаткування, деталі й вузли до них та інші елементи виробництва за укладеним договорами. Звільняються від цього податку й експортні товари (за винятком сирової нафти й виробів із неї).

Сформований сприятливий інвестиційно-інноваційний клімат для надходження зарубіжного капіталу позначився на масштабах надходження в країну іноземних інвестицій. Про це свідчить та обставина, що протягом кількох останніх років відбувається швидке нарощення потенціалу країни, за яким Китай іде на другому (третьому) місці у світі слідом за США (Японією), що дає змогу говорити про своєрідне “китайське диво”.

Серед країн, що розвиваються, сприятливий інвестиційний клімат мають країни В'єтнам, Чилі, Мексика, де податок на прибуток визначений у розмірі 10%.

Гармонізація податкової системи з метою залучення іноземних інвестицій відбувається у країнах Європейського союзу (ЄС). Так, в Італії чинна система оподаткування – єдина для національних компаній і підприємств з іноземними інвестиціями. Прибуток юридичних осіб обкладається як місцевим, так і державним податком. Місцевим прибутковим податком за ставкою 16% обкладаються будівлі, доходи від капіталу (за винятком дивідендів від акцій) та від землі. З доходу від сільськогосподарської діяльності, доходу комерсантів, ремісників та осіб вільних професій робиться знижка в розмірі 50% суми податку. Максимальну ставку податку в Італії диференційовано в межах 9 – 19% із збереженням мінімальної ставки від 4 до 9% [3, 51]. Поряд із такими незначними ставками оподаткування в Італії стимулюються іноземні інвестиції в окремі райони чи галузі за допомогою податкових пільг.

Серед країн Азії найліберальніший інвестиційний клімат має Народна Республіка Бангладеш. Основними заходами стимулювання залучення в країну іноземних інвесторів слід відзначити уведення “податкових канікул” на термін до 12 років. Більшість компаній, які виробляють експортну продукцію, або зовсім звільнені від сплати податків, або сплачують їх із 50% знижкою.

В окремих країнах, поряд із податковими пільгами, є додаткові заходи щодо сприяння іноземним інвестиціям. Так, наприклад в Японії іноземним інвесторам надаються два типи гарантій на позики, які допомагають послабити тягар

початкових витрат. До першого типу належать гарантії на позики Фонду вдосконалення структури промисловості, який фінансується урядом. Вони поширюються на 95% позикових коштів, які виділені підприємствам для покриття витрат протягом перших п'яти років діяльності в країні. До другого типу належить спеціальне кредитне страхування для малих і середніх підприємств.

Банком розвитку Японії надаються пільгові позики компаніям, які займаються бізнесом у конкретно визначених галузях. Сприяння іноземним інвестиціям здійснюється, по-перше, через фінансування фірм, в основному капіталі яких частка іноземного становить не менш як 50%; по-друге, через фінансування міжнародних проєктів у галузі технологічних розробок (на час їх реалізації виділяються фінансові кошти для покриття приблизно 40% вкладень у науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР), які здійснюються за допомогою співробітництва японських фірм та іноземних компаній, що мають філіали в Японії).

Таким чином, розглядаючи правове становище зарубіжних компаній в економіці розвинутих країн та країн, що розвиваються, слід відзначити його очевидну лібералізацію упродовж останнього часу. Досвід такої лібералізації доцільно використовувати в Україні, передусім із метою надання пільгового режиму в інвестиційно-інноваційній регіональній політиці країни.

Список літератури:

1. Абібуллаєв М.С. Фінансування інноваційної діяльності // Фінанси України. – 2001. – № 3. – С. 111 – 115.
2. Інвестування: Навчальний посібник / Під заг. ред. докт. екон. наук, професора В.М.Гриньової. – Х.: ВД “Інжек”, 2003. – 320с.
3. Максименко Е.В. Зарубіжний досвід стимулювання надходження іноземних інвестицій до країни-реципієнта // Фінанси України. – 1997. - С. 47 – 55.
4. Степанова О. Основні ознаки формування механізмів прийняття та реалізації інвестиційних рішень на регіональному рівні (на прикладі Західної України) // Науковий вісник Чернівецького університету. – 1999. Випуск 44. – С. 177 – 184.